

IN MEMORIAM VERSEGHY FERENC

7.

EMLÉKKÖNYV

A SZOLNOKON 2017. ÁPRILIS 3–4-ÉN

RENDEZETT TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

ANYAGÁBÓL

SZERKESZTETTE

DONCSECZ ETELKA - LENGYEL RÉKA

Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény

Szolnok

2018

A kötet megjelenéséhez hozzájárult:

Verseggy Könyvtárért Alapítvány

© Verseggy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény, 2018
© A szerzők, 2018

ISBN 978-963-7613-63-0

Kiadja a Verseggy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény
Felelős kiadó: Czakóné Gacov Katalin
Tördelés, borítóterv: László Cecília

Nyomdai munka: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

**ÉRVEK AZ IRODALOM LÉTE ÉS FENNMARADÁSA MELLETT
A FOGSÁG ELŐTTI VERSEGHY
A „KOMPARTMENT”-KÉNT ÉRTETT IRODALOMRÓL**

1. Előzetes megjegyzések

2007-ben, a 2017-es konferenciát megelőző legutóbbi, *In memoriam Verseghy Ferenc* című szolnoki tanácskozáson ezzel a Balázs János-idézettel kezdtem az előadásomat: „Kalmár és Kempelen után nálunk Verseghy foglalkozik legtöbbit és legnagyobb felkészültséggel a nyelv filozófiai problémáival.”¹ Nagy örömmel teszem ezt újra, mert az idézettel kapcsolatban két fontos kiegészítést tudok tenni. Erről alább lesz szó bővebben, először tanulmányom szokatlan címe szorul magyarázatra. Egyrészt kérdéses, hogy a praktikus okokon túl van-e értelme Verseghy pályáját a fogság alapján felosztani, másrészt értelmezésre szorul, mit jelent a címben szereplő *kompartment* kifejezés?

1.1. Az életpálya felosztásáról

Vannak érvek, amelyek amellet szólnak, hogy indokolt az életpályának a fogság előtti és utáni szakaszra való kettéosztása. Margócsy István figyelt fel a nagyon fontos tényre Verseghy fogság előtti tevékenységével kapcsolatban: „A legszembetűnőbb: jelenléte az új irodalomnak minden fórumán. Ő az egyetlen, aki a kornak mindhárom folyóiratában (a Magyar Museumban, az Orfeuszban és az Urániában) megjelenik, s az újabb irodalom majd minden képviselőjével tart valamilyen kapcsolatot.”² Pályája első szakaszában készült

¹ BALÁZS János, *Magyar deákság: Anyanyelvünk és az európai nyelvi modell*, Bp., Magvető, 1980 (Elvek és utak), 45. – Az előadás tanulmányra szerkesztett változatát lásd: HEGEDÜS Béla, *Nyelv- és irodalomelmélet Verseghy Ferenc műveiben = „Mielz valt mesure / que ne fait estultie”*: A hatvanéves Horváth Iván tiszteletére, szerk. BARTÓK István, HEGEDÜS Béla, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, SZENTPÉTERI Márton, SELÁF Levente és VERES András, Bp., Krónika Nova Kiadó, 2008, 124–131.

² MARGÓCSY István, *Verseghy szerepe kora irodalmi életében = In memoriam Verseghy Ferenc 2: Emlékkönyv a Szolnokon 1982. december 3-án tartott tudományos ülészak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983, 11–29, itt: 17.

elméleti munkáiban Verseghy szinte minden olyan témát érintett, amelyeket a későbbi nagy, összefoglaló művekben fejtett ki. Csetri Lajos megállapítása szerint: „ahogy szépirodalmi, esztétikai, és történetírói felfogása és eszményei is lényegében már börtöne előtt kialakultak, »börtöntanulmányai« a már korábban kialakult nyelvészeti felfogását sem változtatták meg gyökeresen...”.³ Verseghynek a vizsgálatom szempontjából most különösen fontos irodalom- és nyelvelméleti munkáit az író, költő esztétikáját vizsgáló tanulmányában Margócsy hármas tagolásban elemzi: s ebből csak egy, az *Analytica* tartozik a fogság utáni korszakhoz.⁴ Doncsecz Etelka disszertációjának ötödik fejezetében mindezek mellé hoz még egy további, és véleményem szerint eme felosztás jogosságát végleg eldöntő érvet, miszerint a fogság utáni Verseghyt munkásságában – határozottan eltérően a korábbi attitűdjétől – befolyásolhatta a megfelelni akarás, a minden gyanú felett állásra törekvés.⁵

1.2. A kompartment-elmélet: egy evolúcióbiológiai modell

De ami tanulmányom címében igazán magyarázatra szorul, az a kompartment-elmélet kifejezés. Röviden összefoglalva: a kompartment-elmélet az evolúcióbiológia magyarázata a fejlődés vagy komplexebbé válás folyamatának egy nehezen megérthető eseményére. 2016 decemberében a *Science*-ben jelent meg egy, többek közt Szathmáry Eörs, Kun Ádám és Szilágyi András által jegyzett tanulmány,⁶ amelynek magyar nyelvű összefoglalóját Gilicze Bálint készítette az mta.hu számára, *Apró cseppek indíthatták útjára a földi élet fejlődését* címmel.⁷ A tanulmány fő gondolatmenete vezetett ahhoz a felismeréshez, hogy a kompartmentizáció elmélete modellként szolgálhat a 18. században lezajló, döntő jelentőségű folyamat, ti. a szépirodalom magára maradása folyamatának megértéséhez. Az evolúció alapja, mint tudjuk, a mutáció, de a mutációnak önmagában sosincs irányultsága, hiszen véletlenszerű. Ezzel szemben hajlamosak vagyunk (mi emberek!) az evolúciót teleologikus fejlődésként felfogni, miközben véletlenszerű történések és azok – egy bizonyos ideig –

³ CSETRI Lajos, *Verseghy nyelvfilozófiája = In memoriam Verseghy Ferenc: Emlékkönyv a Szolnokon 1972. december 14–15-én tartott ülészak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1973, 23–32, itt: 23.

⁴ Vö. MARGÓCSY István, *Verseghy Ferenc esztétikája*, ItK, 85 (1981), 5–6, 545–560, itt: 546.

⁵ Vö. DONCSECZ Etelka, *Szerzetesrendi hovatartozás és irodalom: Közelítések Verseghy Ferenc fogság előtti pályaszakaszához*, Doktori disszertáció, Bp., ELTE BTK, 2016.

⁶ Shigeyoshi MATSUMURA, Ádám KUN, Michael RYCKELYNCK, Faith COLDREN, András SZILÁGYI, Fabrice JOSSINET, Christian RICK, Philippe NGHE, Eörs SZATHMÁRY és Andrew D. GRIFFITHS, *Transient Compartmentalization of RNA Replicators Prevents Extinction Due to Parasites*, *Science*, Vol. 354, Issue 6317 (2016), 1293–1296, <https://doi.org/10.1126/science.aag1582>.

⁷ GILICZE Bálint, *Apró cseppek indíthatták útjára a földi élet fejlődését*, A tudomány hírei (blog), 2017. február 1., http://mta.hu/tudomany_hirei/apro-cseppek-indithattak-utjara-a-foldi-élet-fejlodeset-107362. (Utolsó letöltés: 2018. március.)

véletlenszerű megismétlődéséről van szó. Viszont így magyarázatra szorul, hogyan jöhettek létre az élet kezdetén, az egysejtűek világában az összetett sejtszerveződések, hiszen:

[a] félelmetesen hatékony molekuláris másológépek vagy más néven replikátorok világa lehetett ez – nehéz elképzelni, hogy milyen út vezethetett innen az élet ma ismert bámulatatos komplexitásához. A másoláson túlmutató funkciók valószínűleg kikoptak, hiszen a többletfunkció egyúttal hosszabb molekuláris kódot jelentett, a hosszabb kód másolása pedig hosszabb időt vett igénybe, így a funkciót nem hordozó másológépek egyszerűen túlszaporodták őket.⁸

Az evolúcióbiológia egyik magyarázata a komplexitás létrejöttére

[...] a kompartmentizáció, melynek során az élőlények valamilyen okból környezetüktől elkülönülő csoportba tömörülnek, és a szelekció erre a csoportra hat. [...] Ha ilyenkor az egyes résztvevők tudnak olyasvalamit tenni a csoportért, ami javítja a [csoport] túlélési esélyeit, ez a tulajdonság megmaradhat. [...] Van azonban [...] egy kis gond. Hogyan jön létre maga a kompartment? A csoportot körülölelő burok felépítésének receptjét magukban kell hordozniuk a benne működő replikátoroknak. Ez a recept pedig, akármi legyen is, információ, vagyis másolása többletidőt vesz igénybe.⁹

Ez azt jelenti, hogy a kompartmentbe tömörült, szerveződött sejtek hátrányba kerülnének az önálló replikátorokkal szemben, s így végül a csoportképződés sem jöhetne létre. Szathmáry Eörsék az összetettebb élet legelső pillanatait vizsgálva jutottak arra a megrázó következtetésre, hogy a kompartmentizáció alapját az élettől független természeti viszonyokban kell keresni. Az élet, már a legelső időkben is, nem törekedett valamire (jelen esetben a csoportképződésre), hanem valamilyen lett, s ha már valamilyenné vált, igyekezett a létét és fennmaradását akként biztosítani.

A kompartmentként értett szépirodalom létrejötte (magára maradása), szemben a biológiai modellel, nem véletlenszerű (nem *csupán* külső körülményektől függő), de a ráirányuló, védelmező, léte mellett érvelő reflexiók már egyrészt egyediek, abban az értelemben, hogy egyéniségekhez kötöttek (azon kevesek, akik látták magát a folyamatot, s érvelni is tudtak annak eredménye mellett), másrészt kénytelenek az érvelés során azon területek létreveinek érvkészletéhez fordulni, melyekkel szemben meghatározzák magukat (véleményem szerint ezért forrás ehhez a korabeli tudomány és a tudományos nyelv). Az evolúcióbiológiai modellből kiindulva az érvek feltalálása a szépirodalom léte mellett nem más, mint elégséges okok feltalálása létük/léte mellett, ahogyan az pl. Versegly korai írásaiban is tapasztalható.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

A kultúrában ugyanis a valamely jelenségre tett reflexió egyben a jelenség létének oka és alapja is.

1. 3. Autonómmá váló vagy magára maradó irodalom?

Ma az irodalomtörténészek körében tulajdonképpen megegyezés van arról, hogy a 18. század során felbomlik a *litterae* addig egységes rendszere, s elkülönül – többek között – a ma szépirodalminak nevezett szövegek csoportja. Jegyzeteimet rendezgetve lett világos számomra, hogy érdeklődésem ezen elkülönülés vagy magára maradás iránt minden bizonnyal Tarnai Andor egy írására vezethető vissza, ami magyarul először 2004-ben jelent meg a fordításomban:

Azt hiszem, akkor járunk el helyesen, ha a régiben az új csíráját vizsgáljuk és rögzítjük. Az irodalom kihalásra ítélt latin ága csak annyiban lehet érdekes számunkra, amennyiben termékeny hatással volt az anyanyelven írt irodalomra és kiegészítette azt; a tudománytörténet viszont annyiban, amennyiben előkészítette a szépirodalom megújulását. Így le tudunk határolni a tudományok történetéből egy területet, amely közvetlen érintkezésben áll az irodalomtörténettel, és meg tudunk alapozni egy olyan eljárást, melynek segítségével a tudománytörténeti anyagot alkalmassá lehet tenni az irodalomtörténeti alkalmazásra, anélkül, hogy illetéktelenül beavatkoznánk a tudománytörténet hatókörébe.¹⁰

Tarnai itt igen fontos megállapításokat tesz, de feltételezi azt is, hogy a szépirodalom *megújul*, tehát már korábban is létezik. Viszont ez a megújulás számára egyértelműen elkülönülést is jelent: ezért kell a tudománytörténetnek egy *elkülönített* területét vizsgálni. Én ezt az elkülönülést nevezem magára maradásnak, míg mások, többen, a szépirodalom autonómmá válását látják benne. Első pillantásra talán szörszálhasogatásnak tűnik, hogy valami autonóm lesz-e, vagy magára marad. A folyamat irányultságát tekintve, persze utólagos konstrukcióként, messze nem ugyanaz a két eset.

Az elméletíró Verseghyvel foglalkozó, eddig megjelent, kiváló tanulmányok rendre az autonómmá váló szépirodalom kritikáját, értelmezőjét látják benne. Mindezt úgy, hogy sem Verseghy szépírói, sem elméleti tevékenységét nem tartják még az autonóm szépirodalom részének, azzal kapcsolatosnak, sokkal inkább valamiféle átmenetnek, mivel a „művészség mint kizárólagos értékmérő” vele – s még Kazinczyval és Batsányival – kapcsolatban sem alkalmazható.¹¹

¹⁰ TARNAI Andor, *Az összehasonlító irodalomtörténet-írás és a tudománytörténet Közép-Európában a XVI–XVIII. században = Tanulmányok a magyarországi historia litteraria történetéről*, szerk. KECSKEMÉTI Gábor, ford. HEGEDÜS Béla, Bp., Universitas Kiadó, 2004 (Historia Litteraria, 16), 142–144, 143.

¹¹ MARGÓCSY, *Verseghy szerepe...*, i. m., 8.

Szajbély Mihály 1983-as tanulmányában joggal nevezi Verseghy irodalomszemléletét – Sulzer és Engel nyomán – az *utile et dulce* horatiusi jegyében állónak, s egyúttal „az irodalom autonómiájának kialakulását közvetlenül megelőzőnek”.¹² S habár Verseghyt kompilátornak, s nem „szerves továbbgondolónak” tartja, leszögezi, hogy az író munkáival az európai irodalomszemlélet modern műveit követte, s ezáltal hozzájárult az autonóm irodalomfogalom kialakulásához is.¹³ Másként fogalmazva: Szajbély szerint Verseghy jó úton jár az autonóm irodalomfogalom rendszere felé, de csak félútig jut el. Az irodalom autonómmá válásának feltételezése a későbbiekből, a már autonóm szépirodalom létéből kiinduló eljárás. Értékítéletet hordoz magában: az az értékesebb megnyilatkozás, ami inkább hozzájárul ennek a teleologikus folyamatnak a lezajlásához.

Én ezzel szemben azt vallom, hogy a 18. századi elméletírók, mint pl. Verseghy Ferenc is, inkább egy magára maradt szövegtörzshöz keresik a helyét – nyilván az *utile et dulce* elve alapján, hiszen onnan lehet érveket meríteni annak léte mellett. Így mintegy mellékesen értékelődik fel az esztétikai hatás szerepe (s lesz majd a későbbiekben értékmérő). Ennek feltételezése persze azzal jár, hogy újra kell értelmezni sok elméleti szöveget (Verseghy esetében is), másrészt az átfogó értelmezésbe be kell vonni olyan szövegeket is, melyekkel korábban nem foglalkoztunk. De előbb magáról a magára maradásról.

2. Az irodalom magára maradásának elmélete

A témával kapcsolatos korábbi tanulmányaimban nem foglalkoztam azzal, miként lehetséges a magára maradó szépirodalom fennmaradása. A különböző tudományágak nyelvhasználati módjának elkülönülése során sorra hoztam az eszme-, tudomány- és filozófiatörténeti érveket, amelyek magyarázták mind azok elkülönülését, mind megmaradását. A szépirodalom létét és fennmaradását ellenben magától értetődőnek tekintettem.¹⁴ Azonban, ha figyelembe vesszük az evolúcióbiológiai modell kompartment-elméletének a csoportmegmaradással kapcsolatos megfigyeléseit: feltétlenül találnunk kell, különösen a kezdeti időkben, szövegeket, amelyek célja a tárgyalt szövegtörzshöz igazolása.

¹² SZAJBÉLY Mihály, *Verseghy és Engel: Adalékok a Mi a Poézis? És ki az igaz Poéta c. mű forrásaihoz és korszerűségének megítéléséhez = In memoriam Verseghy Ferenc 2: Emlékkönyv a Szolnokon 1982. december 3-án tartott tudományos ülésanyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983, 30–42, itt: 39.

¹³ Uo.

¹⁴ Elméleti megalapozó összefoglalóm mindehhez: HEGEDÜS Béla, *A szimbolikus gondolkodás és az irodalom születése = Stephanus noster: Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára*, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita és ZÁSZKALICZKY Márton, Bp., reciti, 2015, 383–393.

Nos, ezek a szövegek mindig is a rendelkezésünkre álltak, csak nem akként foglalkoztunk velük, amik lehetnek valójában.

Nagyon röviden összefoglalom, mi vezetett a tudományágak elkülönüléséhez, és végső soron az irodalom magára maradásához. A tudománytörténet nagy kora újkori fordulata az ismeretelmélet előtérbe kerülését hozta magával. Tulajdonképpen hosszú időre az lett a filozófia. A természet megismeréséhez és megértéséhez szükség volt pontosan tudni és meghatározni, milyen minőségi fokáig tud eljutni az emberi elme – az érzékszervek, a korabeli szóhasználatban: *érzékenységek* közvetítésével – a megismerésnek. Ennek rendszerét – Pascal nyomán – Leibniz dolgozta ki a legteljesebben. A megszerzett ismeret azonban önmagában semmit sem ér, ha nem lehet azt egy eszköz, a nyelv segítségével másokkal közölni. Ez alapozta meg az ún. kora újkori nagy nyelvi fordulatot, amelynek egyik jele a szótárkészítési vágy hirtelen felizzása: verifikálható (tehát tudományosan megalapozott) kijelentést csak akkor lehet tenni, amikor a kijelentés minden szavának jelentése rögzítve van szótárakban. Ez vezetett a szakszótárak iránti igény megjelenéséhez, és ez lett az alapja a tudományos nyelvhasználat felértékelődésének is. Minden egyéb nyelvhasználati mód kénytelen volt ehhez mérni magát, így a magára maradó irodalom nyelve is.

Azonban ezzel szinte egyidejűleg megkérdőjeleződött a nyelv hathatósága (Pascal, Leibniz és Locke), de felértékelődött az anyanyelv szerepe a megismerésben. A 18. század végére a korábbiakban sokáig elutasított, illetve hibának tartott nyelvi figuralitás büszkén a magára maradt irodalom egyik jellemzője lett, ahogy ez Verseyhy munkáiban is megjelenik. Sőt, számára ez a korlátokkal bíró nyelv, és csakis a nyelv a kultúra alapja, mint ahogy azt már a *Proludiumban*, 1793-ban megfogalmazta:

5.§. [...] az emberi nem a műveltség befogadásának egész lehetőségét annak a képességnek köszönheti, amelynek segítségével saját gondolatait [ideas suas] és azok belső összefüggését kifelé közölni, vagy a vele közölt gondolatokat felfogni képes...¹⁵

De az 1806-os, általam tíz éve elemzett¹⁶ versében, *Az Emberség* címűben is az emberi kultúra és általában a felfogóképeség alapfeltételül teszi a saját adott heterogeneitásán átlendülő nyelvet. Balázs János szerint ezzel a verssel Verseyhy „a magyar nyelvfilozófiai gondolkodás másoktól mindmáig el nem ért régióiba” emelkedett.¹⁷

¹⁵ VERSEGHY Ferenc, *Bevezetés a magyar nyelv törvényeibe, amely Adelung rendszere, nemkülönb a keleti nyelvek szelleme, valamint a tiszai és az erdélyi nyelvjárás alapján készült*, szerk. ÉDER Zoltán, ford. HEGYI Balázs, Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseyhy Könyvtár, 1998, 10.

¹⁶ HEGEDÜS, *Nyelv- és irodalomelmélet, i. m.*, 124–125.

¹⁷ BALÁZS, *Magyar deákság, i. m.*, 52.

2.1. A tudományok primátusa

Verseghy tisztában van vele, hogy mindennek alapja a tudományok fejlődése, s egyúttal tisztán látja azt is, hogy hová jutott az európai kultúra ennek következményeként: „Bólts Pállás Európában Tudományi hatalmát / Nyöltz-száz évek alatt nem de magosra vivé?” – írja *A' magyar hazának anyai szózatyában*.¹⁸ Ehhez képest az egy évvel későbbi *Szatírájából* az derül ki, hogy elkészerítőnek tartja a hazai helyzetet:

Bóltsnek ugyan feddéseem előtt nem kellene tzégér:
 Ám de kevés van még tudományt kóstolta Hazánkban,
 A kinek agy-koponyájától meg-várni lehetne,
 Hogy szatírák, s kofa szitka között választani tudyon.¹⁹

Kevés tehát az olyan ember, aki már „kóstolta a tudományt”, s még kevesebb az olyan, aki az érvek és ellenérvek ütköztetésével részese lehetne egy elképzelt hazai tudományos életnek. Szatíra vagy kritika és az egyéb, korábról örökölt lealacsonyító mocskolódás között egyelőre még a tanultak sem képesek különbséget tenni.

Nem véletlenül fordul tehát az 1790-es országgyűlés előtt a követekhez azzal a kéréssel, hogy a tudományok támogatását az egyik legfontosabb célként kezeljék, amennyiben a haza felvirágoztatásán szeretnének munkálkodni, s különösen megrendítő ezt olvasni a tudományos, akadémiai és egyetemi autonómiát korlátozó vagy korlátozni akaró napjaink Magyarországon:

A tudományoknak bő kéz kell, s elme-szabadság:
 E kettő nélkül sínlenek a nagy Eszek.
 A kiket a szükség szomorú gondokba le-süllyeszt,
 Nem visznek Músák tiszteletére teményt.²⁰

Nagy kérdés persze, hogy ezeken a helyeken, amikor a tudományt emlegeti, vajon beleérti-e Verseghy annak keretei közé a mai értelemben vett, magára maradt szépirodalmat is? Egyre inkább az a meggyőződése, hogy nem.

2.2. Nyelvelmélet: a nem tökéletes eszköz

Említettem már, hogy a 17–18. század fordulóján, s különösen a 18. század során, összefüggésben a tudományágak kezdeti elkülönülésével és ebből következőleg a verifikálható kijelentések iránti igény növekedésével, a nyelvbe mint a rendelkezésünkre álló egyetlen ismeretközlő eszközbe vetett hit, nyelvelméleti

¹⁸ VERSEGHY Ferenc, *A' magyar hazának anyai szózatya az ország napjára készülő magyarokhoz*, h. n., k. n., 1790, 7.

¹⁹ [VERSEGHY Ferenc], *Egy jó szívből költt Szatira avvagy feddő költemény a Magyar Litteratúráról*, h. n., k. n., 1791, 5.

²⁰ VERSEGHY, *A' magyar hazának...*, i. m., 9.

okokkal bőségesen alátámasztva, meglehetősen megingott. Ámde ne gondoljuk azt, hogy ez a bizalomvesztés valami radikálisan új dolog lenne az európai eszmetörténetben; csak hogy az egyik kályhától induljunk ki,²¹ idézném a preszókratikus Xenophanész 34. töredékét:

Senki se tud bizonyost és senki se lesz, aki tudva
 értse az isteneket s – amiről itt szólok – a Mindent:
 mert ha a teljességre netán el is érne szavával,
 ő maga sem tudná – hisz minden ott van a látszat.²²

Ez a forrás azért különösen érdekes, mert nem azt feltételezi, hogy nem lehetséges a tökéletes nyelvi megismerés, hanem azt, hogy ha arra el is jut az ember a nyelven keresztül, annak nem lenne tudatában. S hogy későbbiek is említsek, elég a (neo)platonizmusra vagy a keresztény teológiák szerint „tükör által homályosan” megszerezhető tudásra gondolnunk: tehát az ember által elérhető ismeretszerzés tökéletlenségének tudata végigkíséri a nyugati embert – ideértve most a középkor nagy arab és zsidó filozófusait is – a történelem során. Annak, hogy a kora újkorban és az újkorban ez a felismerés újra kiemelten fontos lesz, ismeretelméleti, tudománytörténeti, és mindenekelőtt nyelvelméleti okai vannak.

Valami miatt a magyar irodalomtörténet-írásban az terjedt el, hogy ez a gondolat Herdertől származik, holott az már jóval korábban megjelent Leibniz filozófiájában, s egyrészt Christian Wolff, másrészt John Locke közvetítésén keresztül mind a magyarországi katolikus, mind a protestáns egyetemeken közhellyé vált. A nyelvi figuralitás kényszerű elfogadása így a 18. század végére szerepet játszhatott a magára maradt szépirodalommal szembeni, gyakran morális alapú elutasítás megszűnésében is. Versegly maga, igaz Herder *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*jára hivatkozva fogalmazza híres sorait:

117.§. Ha megfontoljuk, hogy minden nyelv szavai nem magukat a dolgokat, hanem csak azok neveit, sőt nem is a tárgyak mivoltát, hanem csak valamiféle elvont jellegzetességeit jelölik; a nyelv akkor is a művészetek, a tudományok és mindenféle műveltség gyarapításának csaknem egyetlen, mégpedig különleges eszköze.²³

Tehát Herdert idézi, de a gondolat nem Herdertől jön, így Csetri Lajos megállapításával ellentétben én azt gondolom, hogy a nyelvet igenis ideáink

²¹ Azért hangsúlyozom itt az „egyik” kályhát, mert nem térek ki a legrégebbiek között a talán legfontosabbra, az Ószövetség vagy Tanakh igen számos, az emberi megismerő képesség hiányosságait taglaló szöveghelyeire.

²² XENOPHANÉSZ, *Xenophanész töredékei* (ford. MARTICSKÓ József), *Világosság*, 2(1971), 99–104, 102.

²³ VERSEGHY, *Bevezetés a magyar nyelv... i., m.*, 73.

és nem a megnevezett tárgyak megegyezésén alapuló, messze nem tökéletes jelének tartja.²⁴ Ennek tisztázása már csak azért is fontos, mert ez alapján fogalmazza meg Verseghy a *Proludium*ban a nyelv általános meghatározását is:

2.§. Nyelven általános értelemben azokat az artikulált hangokat értjük, amelyek segítségével bármely ember gondolatainak sorát mással közli.²⁵

Már a Millot-fordításához írt, nyelvelméleti megállapításokat alig tartalmazó előszavában, tehát a *Proludium* előtt kb. három évvel is abból indult ki, hogy a nyelv-artikulátlan hang dichotómia alapja a jelentéstársítás, ami viszont nem a valóság dolgaira, sokkal inkább azoknak elménkben feltalálható absztrakcióira vonatkozik:

Semmiféle szót vagy hangot az ember mindaddig meg nem ért, míg annak értelmét és kimondását meg nem tanulja. Az ő egész beszédje, minekelőtte ez megtörténik, csak rendetlen hangú kiáltásokból és jelekből áll.²⁶

Azt, hogy mit takar pontosan az idézetben a 'kimondás' kifejezés, nem tudom biztosan. Adja magát, már csak az artikulátlanlansággal való szembeállítás miatt is, hogy egy szó fonetikai értelemben vett helyes kiejtését értsük ezen. Viszont elbizonytalanít a későbbi *Proludium* egy sokat idézett szakasza, ahol a szerző így fogalmaz:

[...az emberi hangok] összekapcsolása, amelyből a szavak keletkeznek, sőt alkalmazása is, amely a dolgok nevét meghatározza, többé-kevésbé más és más lehet; ezért keletkezik a nyelvek és a tájszólások csaknem végtelen változatossága.²⁷

Az alkalmazás kifejezés minden további nélkül behelyettesíthető az előbbi idézet magyar 'kimondás' szava helyére. Jobban belegondolva ebből az is következik, hogy egy adott hangsor (szó) jelentése nemcsak nyelv- és tájszólásfüggő, de azt annak kontextusa is befolyásolja.

A 'Teremtésről' című költeményében Verseghy konkrétan kifejti, hogy egy bizonyos szöveghasználati mód, jelen esetben a tudományos nyelvhasználat, ismeretelméleti okokból néha nem elégséges eszköz sem a tudásszerzésre, sem a tudás megosztásra:

²⁴ CSETRI, *Verseghy nyelvfilozófiája*, i. m., 14.

²⁵ VERSEGHY, *Bevezetés a magyar nyelv*, i. m., 9.

²⁶ VERSEGHY Ferenc, *A magyar fordítónak értekezései a legrégibb nemzetekről (A világnak közönséges története, 1790)* = VERSEGHY Ferenc, FÖLDI János, FAZEKAS Mihály *Válogatott művei*, szerk. VARGHA Balázs, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989 (Magyar Remekírók), 265–326, 267.

²⁷ VERSEGHY, *Bevezetés a magyar nyelv...*, i. m., 9.

Rettenetes gomolyag [Nap]! melly szó fejthesse-ki méltán
Értéked; mikor azt tsak gondolatokkal akarván
Festeni, által-ölelhetlen messzekre ki-széllyed
A gyakorlott ész-is, s támétalan éjbe le-süllyed!²⁸

Támétalan azt jelenti: 'töméntelen', 'számétalan' (rég.). Nemhogy szóval kifejezhetetlen a Nap mérete a fenti idézet szerint, de még a gyakorlott ész, értsd: a tudományokban jártas ész sem képes még akár csak gondolatban sem teljesen (*által-ölelhetlen*) felfogni. Ez mutatja, hogy Verseghy itt nem egyszerűen nyelvi, hanem inkább ismeretelméleti problémát érzékel. Mégpedig abból a három empirista premisszából kiindulva, miszerint 1. elménkbe idea csakis az érzékszervek útján kerül; 2. az emberi nyelv referencialitása nem terjed ki egyébre, csak ezen (korlátozott számú) ideáinkra; 3. a nyelv valóságleíró szerepe így igencsak korlátozott, mivel a jelentés valójában az alkalmazás során konstituálódik. Minderre igen jó például szolgál fentebbi költeményének az alábbi szöveghelye egy *szemléletes* hasonlat által:

E gomolyak számát, valamint amaz égi vonásnak,
Mellyben tsillognak, térségét, vékony eszünkkel
Meg nem foghattyuk. Most e sár-testbe szorított
Elménk, szinte miként a tegnap-előtti madárka
Fészkeből, bámúlva teként amaz égi tsudákra,
S tsak gyermek-tsevegésre fakad, ha ditsérni akarja
A tsuda Mesternek bölts karját. [...]

Talán nem kockáztatok túl sokat, ha a fentebbiekben Verseghynek a tudományos nyelvhasználati mód közönséges primátusával szembeni ellenérveit vélem felfedezni. A csillagok, „gomolyak” végtelen száma, a Tejútrendszer, „amaz égi vonás” felfoghatatlan nagysága felfoghatatlanmég a tudósok számára is, így arról *adekvát* ideáink sem lehetnek, csupán benyomásaink. A megszólalás a Világegyetemről (a nyelvvel felruházott ideákkal való kommunikáció) így értelemszerűen nem felelhet meg a tudományos megszólalással szemben támasztott korabeli feltételeknek sem. Meggyőződésem, hogy Verseghy itt a locke-i nyelvkritika hangján szól, bár a hivatkozások hiánya miatt ez természetesen nehezen bizonyítható.

A nyelvvel szembeni általános szkepszist sokaknál felváltotta az anyanyelvhez mint specifikus nyelvi médiumhoz való fordulás. Ennek alapját egy jól körülhatárolható nyelvhasználói kör, pl. egy nemzet egésze számára adott vagy feltételezett közös alkalmazási szabályok meglétének felismerésében kell keresni, ami együtt kellett, hogy járjon a korábban háttérbe szorítandónak

²⁸ VERSEGHY Ferenc, *A' Teremtésről. Költemény. Hat énekben. Első Ének. A' Mindenségről (1792) = Első folyóirataink: Magyar Museum, szerk. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár, Források, Régi kortársaink, 11), I, 264–275, 266.*

tartott figurális nyelvhasználat újrafelfedezésével is. Magyarul: annak feltételezésével, hogy a megismerés nem csupán a szigorúan vett tudományos (vagy, ahogy magyarul a 18. században nevezték: irodalmi) megszólalás által lehetséges, hanem az érzelmekre hatva is. Ennek nyomai egyértelműen megtalálhatók Verseghynél is, nem véletlenül, az 1790-es országgyűlés idején írt, *Emlékesztető Oszlop* című költeményében, ahol a *Haza* megszemélyesített, mint kiderül, beteg személye szól azok mellett, akik a magyar nyelv érdekében, ráadásul magyarul szólottak, így mindenekelőtt Darvas Ferenc, Pest megyei követ:

Háromszor szóllott, s háromszor győz vala szívet,
Mert magyarul szóllott a Magyar ÓSZEK előtt.
Oh! láttam lelkét anya-nyelvén nyögve lebegni!
S a mi azokba kivált bé-hata, lelke vala.²⁹

A szív, az érzelmek megnyerése ezek szerint az anyanyelven keresztül lehetséges igazán. Az utolsó két sor szerint az anyanyelv a legalkalmasabb eszköz a gondolataink, ideáink (vagy jelen esetben „lelkünk”) számunkra elérhető legtökéletesebb kifejezésére, megfogalmazására, és egyúttal az ismeretek közlésére is. De fontos hangsúlyoznunk, hogy itt a szív és nem az ész meggyőzéséről van szó. Kérdés, vajon ebből az is következik-e, hogy az anyanyelv e primátusa csak a költészetet illeti, vagy megfordítva, az ész meggyőzéséhez nem szükséges az anyanyelv eszközéhez nyúlnunk. A költeményben megszemélyesített *Haza*, mint az a vers vége felé kiderül, beteg. Betegségére egyedüli írt csakis anyanyelvének használata jelenthet. Ott viszont a szerző már nem értekezik az anyanyelvhasználat használati, területi megkötéseiről.

2.3. Szépirodalom

A Verseghy már idézett *Szatírája* elején álló bevezető szöveg felett a következő megszólítás áll: „PAJTÁS URAIM!”, jelezve ezzel, hogy akikhez szól, azok társai neki, s ahogy egy érvelés során kifejti, nem mások ők, mint a „Litterátorok”: „Az én Satíráim tsak a Litteratúrát, nem pedig a Litterátorokat illeti.”³⁰ Fontos azonban már itt megjegyezni, hogy élesen elválasztja egymástól a *litteratúrát* mint vizsgálendő tárgyat annak szerzőjétől, a *litterátortól*. A bevezető első bekezdése a fent idézett mondat után így folytatódik:

²⁹ VERSEGHY Ferenc, *Emlékesztető Oszlop, azon Hazafiak Tiszteletére, a' kik az Ország előtt Júniusnak 11-dik és 12-dik Napjain 1790, a' Haza-nyelvnek bé-vétele mellett szóllottak*, *Orpheus*, 2 (1790), 3, 219–222, 220.

³⁰ [VERSEGHY], *Egy jo szívből...*, i. m., 3.

Ki kérem tehát magamnak, hogy a benne találkozó kifejezések közül senki tsak egyet is magára ne magyarázzon. Egyébaránt kéntelen volnék, az ilyen Urat a ludas asszonyra meg emlékeztetni.³¹

Szerző és mű ilyen éles megkülönböztetését akár nagyon modern, előremutató dolognak is tarthatnánk, ha nem éreznénk mögötte inkább a személyeskedő vitától való elhatárolódás szándékát inkább, mint az elméleti megfontolást. Egyébként ezt a feltételezésemet támasztja alá az utolsó mondatban elrejtett közmondás rejtett utalása (ti. *mindent magára vesz, mint a ludas asszony*), amely a 'hangosan mentegetőzik' jelentésen túl 'sok fecsegésével árulja el bűnösségét' jelentéssel is bír.³¹

Szatírája tehát a „litteratúra” ellen fordul, vagy azt illeti, ami itt nem más, mint a tudományos és a művészi nyelvhasználat együttes halmaza. Különösen érdekes ebből a szempontból a műben kifejtett álomjelenet egyik szereplőjének, s annak művének jellemzése:

Egy tenyeres Költő mérsékelt lábbal elejbe
 Megy vala a dühödő s a grammatikára fel-indúltt
 Nyájnak. Karjairól egy ostor függ; nyakában
 Bó kosarat hurtzolt gyömbérrel rakva; fejében
 Régi sisak mozgott; s kiabál vala: *félre Tudóskák!*
 Én magam is láttam kosarát: friss, illatos, ízes
 Fűszereket hordoz; kár, hogy sok borssal egyíti.
 Hogyha köszöntötték, bottal fenyegetve fogadta,
 S azt akará, hogy grammatikát, s lábakra szorított
 Verseket írni, görög vagy római módra, tanúllyon,
 A ki Poéta nevét méltán hordozni akarja.³³

Nem „litterátor”-ról, nem tudósról (sőt tudóskáról), nem poétáról, hanem költőről van szó. Ez a költő a szövegen belüli szövegszerű utalások, illetve indulatossága alapján jól beazonosítható: Rájnis József.³⁴ Különös jelentőséggel

³¹ Uo., 3.

³² SZEMERKÉNYI Ágnes, *Szólások és közmondások*, Bp., Osiris Kiadó, 2009 (A magyar nyelv kézikönyvtára, 3), 944.

³³ [VERSEGHY], *Egy jó szívből...*, i. m., 8–9.

³⁴ Rájnis megidézett művei: RÁJNIS József, *A magyar Helikonra vezérlő kalaúz: Az az a magyar versszerzésnek példái, és régulái*, Pozsony, Landerer Mihály, 1781; RÁJNIS József, *A magyar Helikonra vezérlő Kalaúzhoz tartozó meg-szerzés* = UŐ, *A magyar Helikonra vezérlő kalaúz...*, i. m., 1–90 (újrakezdődő lapszámozás a 160. oldal után); RÁJNIS József, *A magyar Virgiliushoz tartozó sisakos paizos kardos mentő-írás* = VERGILIUS, *Magyar Virgilius, Első darab: Máro Virgilius Publiusnak Eklogái az az válogatott pásztori versei*, ford. RÁJNIS József, Pozsony, Landerer Mihály, 1789, 1–92 (újrakezdett számozás a könyv 238. oldala után). A jelen tanulmány alapját képező, 2017-es szolnoki előadásomban még Kalmár György személyét véltem az adott szöveghelyen felfedezni. Nos, Verseghy álom-költője bizonyos tulajdonságait és szóhasználatát tekintve valóban megfeleltethető lenne Kalmárnak, de jobban átgondolva a dolgot, és az intertextuális

bír azonban, hogy *Költő*nek nevezi az álom-Rájnist, nem poétának. Mit is jelent ez pontosan?

2. 3. 1. Értekezés és költészet

Verseghy a *Mi a' poézis?* elején – mintegy előrebecsátva a végkövetkeztetést – a következőket írja:

Az egész különbség e két Mesterség között oda megy ki, hogy az Ékesenszóllás *a mindenképp helyes és igaz*, a Költés pedig a *mindenképp érzékeny* előadásban foglalatoskodik.³⁵

Szajbély Mihály nagyon fontos észrevétele, hogy habár ez a meghatározás nem idegen előképeitől, sem Sulzer, sem Engel szellemétől, így, ebben a formában nem található meg azok műveiben.³⁶ Ez tehát Verseghy saját leleménye vagy végkövetkeztetése, ami nagyon fontos a továbbiak szempontjából.

Az *Ékesenszóllás* kifejezés a fenti ellentétpárban a retorika elvei alapján szerveződő, a (vélt) valóságról értekező, tehát mai fogalmaink szerint a tudományos irodalmat jelenti. Fontos megjegyezni továbbá, hogy a megkülönböztetést nem a feldolgozott tárgy, hanem az előadásmód alapján teszi. Ebből következik, hogy a tárgy és azzal összefüggésben a cél akár azonos is lehet mind a tudományos, mind a költői megszólalás esetében. Idézett művének nagy részében nem tesz mást, mint kifejti, hogy hogyan, milyen eszközök által lehetséges *mindenképp érzékeny* előadást létrehozni, illetve hogy mit is jelent az pontosan.

2. 3. 2. A költészet eszközei

A *Mi a' poézis?* című értekezése *Egynéhány előjegyzések* c. bevezető fejezetében bizonyos szavak helyesírásáról szólva, s azt demonstrálva két kifejezés esetében mintegy mellékesen jelentést is ad:

„eszköz, medium mentis seu incorporeum”;
„szerszám, instrumentum seu medium corporeum”.³⁷

Tehát amikor a költészet három nyelvi *eszközéről* értekeznek, akkor azt nem metaforikusan érti, hanem úgy, hogy azok mindenki számára, aki nyelvhasználó, adott (mentális) dologként a rendelkezésére állnak (ha metaforikus jelentésre törekedne, akkor a *szerszám* szót használná az adott helyeken).

utalásokat alaposan számba véve biztosan állítható, hogy a fenti műveiben leginkább Kalmár György költészetét és verselését támadó Rájniss Józsefről van szó.

³⁵ VERSEGHY Ferenc, *Mi a' poézis? és ki az igazi poéta? Egy rövid elmélkedés [...]*, Buda, Landerer Katalin, 1793, 2.

³⁶ SZAJBÉLY, *Verseghy és Engel*, i. m., 19.

³⁷ VERSEGHY Ferenc, *Egynéhány előjegyzések = Uő, Mi a' poézis?, i. m.*, oldalszám nélkül.

Verseghy szerint a három eszközt hierarchikus viszony jellemzi: első helyen áll a *költés*, amit – mint majd kifejtem – joggal tarthatunk a fikció egy sajátos értelmezésének; második a *szokatlan beszédmód*, ami a nyelvi figuralitást jelenti; s harmadik a *metrum*, ami alatt mindenekelőtt az időmértéket érti. Verseghy szerint egy *költemény* akkor tökéletes, ha a költő mindhárom eszközzel él, de külön hangsúlyozza, hogy akkor is poézisről van szó, ha a három eszköz valamelyike nem, vagy csak kevésbé játszik szerepet.³⁸ A korábbi véleményekkel ellentétben én egyértelműen bizonyítottnak gondolom, hogy Verseghy költészetelméletében így kijelölte a regény helyét is, sőt egy ponton kifejezetten javasolja a *prózsás költemények* írását.³⁹

2.3.2.1. „Költés”: Fikció

A három eszköz közül engem most leginkább a *Költés* érdekel, amit a mű elején, mint máshol is, egy dichotómiában fogalmaz meg: „... a költeményes beszédben *költött* állapotok, a prózában pedig tsupa igazságok foglaltatnak. Ide látszik tzelőzni a *Költésnek* neve is, melly a Poézisnek adatik.”⁴⁰

Érdekes megfigyelni, hogy a költészet terminusait sokkal következetesebben használja, mint a tudományos értekező műveket, amiket itt most egyszerűen csak prózának nevez, miközben jelzi, hogy a *Költés* homonimaként két dolgot: történetesen a kitaláltat mint nyelvi eszközt, és magát a költészetet is jelentheti (megjegyzem, ennek meg- és belátásához biztosan nem állt rendelkezésére német forrás). Nos, hogy itt mégsem a mi felfogásunk szerinti fikcióról van szó, az a következő megállapításából lesz egyértelmű: „Ámde így a képzelő tehetségnek szüleményei, minden kivétel nélkül, s következésképpen még a hamis Tanúknak költeményei; és a dajkaregék is, mind a Poézis *mivoltához* tartoznának.”⁴¹ Vagy ahogy később fogalmazza: „...melly nagy különbség [van] az igaz *Költés*, és a puszta *Történetírás*, vagy *Mesélés* közöt”.⁴² Ezt a különbséget a *Mi a' poézis?*-ben az *áltatás* fogalmának bevezetésével és használatával világítja meg, ami nyilván a német 'Täuschung'-ra vezethető vissza. Az *áltatást* az eredményét tekintve az álomtevékenységhez hasonlítja:

Az áltatás szint azon okokból támad, mellyekből az álmodozás. Ennek oka nem egyéb, hanem tökéletes megfogyasztása és megszüntetése azoknak a külső érzékenységektől okoztatni szokott belső érzéseknek, mellyek egyébaránt mibennünk a valóságos és személyünket igazán illető környűállásoknak képeit lefesteni, vagy felébreszteni szokták. E szerint tehát az áltatás is nem egyéb, hanem megszüntetése vagy legalább meggyengítése azoknak a belső

³⁸ „A költött képeket azonban kipótollya némellykor az olyan édesgető erő; melly a képzelésnek munkálkodása nélkül magában a *valóságos* tárgyban találattik.” *Uo.*, 37.

³⁹ *Uo.*, 39.

⁴⁰ *Uo.*, 4.

⁴¹ *Uo.*, 5.

⁴² *Uo.*, 9.

érzéseknek, mellyek mibennünk valóságos állapotunknak külső környü-
lásaitól okoztnak.⁴³

Az *áltatás* (költészet) és az álom tehát egyrészt nem egyéb, mint az elménkbe az érzékszerveinken keresztül jutott/került benyomások mintegy háttérbe szorítása. Másrészt viszont vagy ezzel párhuzamosan az *áltatás* (álom, költészet) során a háttérbe szorult benyomásaink helyét újak töltik ki, így „...a képzelés tárgyaitól szinte olly erősen megérdekelteünk, mint az érzékenységeknak valóságos illetéseitől.”⁴⁴ Versegly szerint tehát ez a poézis empirista episztemológiai alapja. S meglepő (és szintén nem igazán kompilátorhoz illő), hogy a fogalom ehhez hasonló meghatározását már az 1791-es *Szatírájában* is olvashatjuk:

törtétt esetek, de nem agy-költötte mesék is,
A miket irandok. Mély álom volt vala rajtam,
A mikor e jelenést láttam; s mivel éjjeli látás
Nappali kép nélkül soha nem támadhat eszünkben,
Álom igazságnak tán leg-jobb volna nevezni.⁴⁵

A kiindulópont erőteljesen empirista, s feltételezi, hogy az álom a minket ért benyomásokból épít fel *álom-igazságot*, ami a valóként feltételezett igazságnak nyilván nem megfeleltethető, de ami – továbbgondolva – nem tartalmazhat csodás elemet sem. Nagyrészt ma ezt nevezzük irodalomnak (persze kiegészítve néha a csodás-elemmel), s kicsit olyan érzésünk támad, mintha Versegly tanítani akarna ezzel a meghatározással, mivel feltételezett olvasójának még nem jelentett semmit az, amit mi irodalomként fogunk fel: „Így él a Poéta a *Költéssel*, mint legfőbb eszközével; arra, hogy tárgyának *édesgető s érzékeny erőt* adgyon.”⁴⁶ Ezzel egyúttal a poézis célját is megfogalmazza.⁴⁷

3. A végső cél

Versegly szerint a poézis működése, hatásmechanizmusa, mint láthattuk, nem tér el az emberi megismerő képesség bármely működési módjától. Ennek pedig a szépirodalom léte melletti érvelés során bizony jelentősége van. Így a poézis végső célja egyértelműen a tudományos ismeretszerzés, illetve az erkölcsi

⁴³ Uo., 16

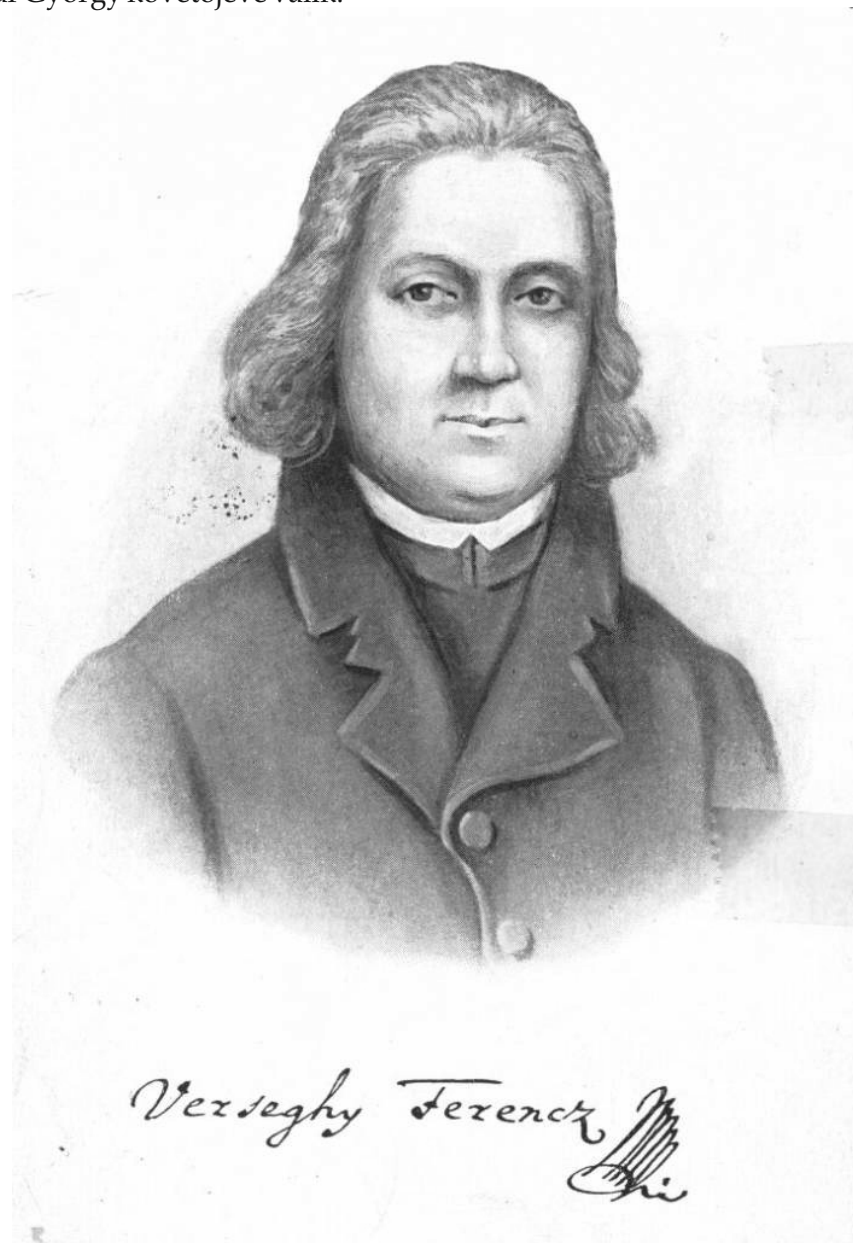
⁴⁴ Uo.

⁴⁵ VERSEGHY, *Egy jó szívből...*, i. m., 6.

⁴⁶ VERSEGHY, *Mi a' poézis?*, i. m., 8.

⁴⁷ Álom és fantázia viszonyáról korábban itt írtam: HEGEDÜS Béla, *Érzékelés, álom, költészet: Pálóczi Horváth Ádám az álomról és a fantáziáról* = *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. CSÖRSZ Rumen István és HEGEDÜS Béla, Bp., rec.iti, 2011, 125–133, <http://reciti.hu/2012/471>.

épülés, s ez már lehetséges érv a magára maradt szöveghalmaz, az irodalom léte mellett. Viszont ha figyelembe vesszük, hogy ő kiváló nyelvfilozófusként már tisztában volt azzal, hogy a szótárak ún. elsődleges jelentésére alapozó tudományos nyelvhasználat gondolata nem tartható, művét úgy is értelmezhetjük, hogy a megismerésben (*érzékenységben*) már egyenesen a poézis primátusát hirdeti. Érdekes, hogy ezzel valóban az általam többször megidézett Kalmár György követőjévé válik.

Köszeghy-Winkler Elemér rajza, a portré alatt Verseghy Ferenc aláírásával.

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ (<i>Czakóné Gacov Katalin</i>).....	5
ELŐSZÓ (<i>Lengyel Réka</i>).....	7
SZILÁGYI MÁRTON Verseghy Ferenc változó képe Kazinczy börtönmemoárjaiban.....	10
DONCSECZ ETELKA Patronátus és promóció: Verseghy Ferenc és Pyrker János László levelezése.....	21
HOVÁNSZKI MÁRIA A <i>Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.</i> című kéziratcsomó hitelességéről.....	33
BÉRES NORBERT A Verseghy-próza irodalomszociológiai vetületei.....	44
HEGEDÜS BÉLA Érvek az irodalom léte és fennmaradása mellett A fogság előtti Verseghy a „kompartment”-ként értett irodalomról.....	54
LACZHÁZI GYULA Az érzékenység és az érzelmek megjelenítése Verseghy Ferenc költészetében.....	70
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN Pejgazos lovásza Rikóti Mátyás, a verselő Mekk mester.....	82

BALOGH PIROSKA A <i>Tudományos Mesterszókönyv</i> esztétikai és poétikai szócikkeiről.....	98
LENGYEL RÉKA Verseghy <i>Usus aestheticus linguae hungaricae</i> című kézikönyvének forrásai.....	112
VLADÁR ZSUZSA „...Még most is egészen más malomban őrlenek” Verseghy és Révai két külön világa.....	128
KISS MARGIT Verseghy és a szótárak – különös tekintettel a <i>Nominalra</i>	142
LENGYEL KLÁRA Verseghy Ferenc, a modern nyelvleíró.....	152
JAKATICS ÁRPÁD Szurmay Ernő írásos hagyatéka.....	161
ZÁRSZÓ (<i>Illés Julianna</i>).....	173
KÉPEK A VERSEGHY-EMLEKÉV SZOLNOKI ESEMÉNYEIRŐL.....	175
NÉVMUTATÓ	191

